

Η ΚΡΙΤΙΚΗ

ΕΝ ΤΩ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩ ΘΕΑΤΡΩ

[Ἡ ἐπίσημος κριτικὴ. — Ἡ κριτικὴ τοῦ τύπου.
— Ἡ κριτικὴ τοῦ κοινοῦ.]

ΕΝ Ἑλλάδι, παρὰ κοινῶ πεπροικισμένῳ δι' ὄλων τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ Γαβριᾶ τοῦ Οὐγκῶ, ἡ κριτικὴ προσέλαβεν ἰδιαιτερόν τινα τύπον καθ' ὃν ἡ βαθεῖα αὐτῆ ἐπιστήμη ἀνήχθη εἰς βαθμὸν ἀξιοσημειώτου ἐλαφρότητος. Ἡ πανελλήνιος πρὸς τὴν κριτικὴν τάσις ἐκδηλοῦται ἰδίως εἰς τὸ θέατρον. Ἐκεῖ ὅπου εἰς ἀμεσωτέραν συνάφειαν ἔρχεται ὁ κρινόμενος μὲ τὸν ἐπικριτὴν, πάντες, ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἢ πέντε ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν κατὰ συνθήκην κριτικῶν μας, εἰς οὓς μελέτη πολλὴ καὶ πείρα ἴσως δὲ καὶ δόσις τις ἰδιοφυίας, ἐξηστράλισε τὴν πικρὰν ταύτην δόξαν, μέχρι τοῦ ὑπηρέτου οἰνοπωλείου, ὅστις ἔτυχεν ἐκείνην τὴν ἐσπέραν ἀδείας παρὰ τοῦ κυρίου καὶ τιμᾶ ἤδη καὶ αὐτὸς τὸ θέατρον μὲ τὴν ποδιάν του ἀκόμη, πάντες ἐνοοοῦν θορυβωδῶς καὶ ἐπιδεικτικῶς νὰ ἐκφράσωσι τὴν γνώμην των, ἣτις ἂν διαφοροτρόπως βεβαίως ἐκδηλοῦται, ἀναλόγως τῆς θέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀτόμου, πάντοτε ὁμῶς ἐπιπολαίαν ἔχει τὴν πηγῆν. Ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα ταύτην, φιλολογικὸς θόρυβος δὲν γίνεται ποτέ, καὶ ἂν προκληθῆ, καταπαύει ἅμα τῇ γεννήσει του, εἶναι δὲ ἄγνωστον ὅτι γαλλιστὶ λέγεται *θεατρικὸν γεγονός* καὶ ἰταλιστὶ *καλλιτεχνικὴ ἐπιτυχία*. Τῶν δύο αὐτῶν ὄρων ἀντίστοιχος ἐν τῇ ἑλληνικῇ δὲν ὑπάρχει, διότι δὲν ὑπάρχει τὸ πρᾶγμα.

Ἡ πρώτη εἰς τὴν σκηνὴν ἐμφάνισις νέου ἠθοποιοῦ, ἡ διδασκαλία νέου ἔργου, ἢ θὰ πκρέλθουν τελείως ἀπαρατήρητα ἢ ἡ πρώτη περὶ αὐτῶν ἐντύπωσις θὰ τοῖς ἐξασφαλίσῃ τὴν τύχην των. Κρίσις βαθεῖα δὲν γίνεται ἐπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνη ἢ ἐκ στιγμιαίας σκέψεως ἐπιπολαίει ἐντύπωσις εἶναι εἰλικρινής, ἀμε-

ρόλητος. Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον εἶναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένον τῶν ἀχρείων ἐκείνων μέσων, τὰ ὅποια τίθενται ἐν χρήσει εἰς ἄλλα, μᾶλλον ἡμῶν φιλολογικῶς ἀνεπτυγμένα ἔθνη, ὅπως ἐχθιάσῃ τὴν γνώμην τοῦ κοινοῦ καὶ διαθέσωσιν αὐτὸ ὑπὲρ τοῦ ἔργου ἢ τοῦ ἠθοποιῦ, ἢ ἀδρά, δηλαδή, πληρωμῆ τῶν εὐνοικῶν κρίσεων τοῦ τύπου καὶ ἢ δωρεὰν εἴσοδος εἰς τὸ θέατρον πολυαριθμῶν μισθωτῶν χειροκροτητῶν. Παρ' ἡμῖν αἱ θεατρικαὶ εὐνοικαὶ κρίσεις πληρῶνονται μὲ εὐγνωμοσύνην μόνον, αἱ δὲ ὀλίγοι δωρεὰν εἰς τὸ θέατρον εἰσερχόμενοι εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἵτινες ὑβρίζουν δυνατώτερον τῶν ἄλλων.

Εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον ἐξετέλει μᾶλλον εὐσυνείδητον τὸν προορισμὸν του, ἡ κριτικὴ ὠμίλει, καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα διυλίζοντο ἐν ἀπονεμηθῆ αὐτοῖς τὸ προσῆκον. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη καὶ ἠθοποιούς παρήγαγε καὶ ἔργα. Ἡδὴ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν τὸ θέατρον κατέλιπον πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες τὸ ἐπαιδαγώγησαν, ἡ κριτικὴ ἐσίγησε καὶ ἠθοποιοὶ καὶ θέατρον ἀφέθησαν εἰς τὴν τύχην των. Τώρα τὰ πράγματα ἤλλαξαν.

Ἀργὰ καὶ κάπου, μετὰ τὴν παράστασιν νέου τινὸς ἔργου, ἐμφανίζεται πομπῶδες, πλήρες στόμφου ἄρθρον, ἐν ᾧ ὁ γράφων, ἀφοῦ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὑβρίση καὶ χλευάση συλλήθδην πάντας τοὺς γράψαντας περὶ θεάτρου ἀπὸ τοῦ Ζαμπελίου μέχρι τοῦ κ. Σπεράντσα καὶ τοὺς ἠθοποιούς ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Σούτσα μέχρι τοῦ κ. Σιράγου, παραξενεύεται ἔπειτα διατὶ τάχα οἱ Εὐρωπαῖοι ἠθοποιοὶ, οἱ σπουδάζοντες ἐν καλλιτεχνικαῖς ἀκαδημίαις καὶ ἡγεμονικῶς ἀμειθόμενοι, διατὶ νὰ εἶναι καλῆτεροι τῶν ἰδικῶν μας, οἱ ὅποιοι αὐτοδίδαχοι ἄνθρωποι, τεχνῖται ἕως χθές, περιμένουσι τώρα τὴν γλίσχρον ἀμοιβὴν των κάθε δευτέραν, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὰ πράγματά των ἀπὸ τὸν ἐνεχυροδανειστήν, καὶ νὰ πληρώσουν τὸ ἐνοίκιόν των, ἀπασχολούμενοι οὕτω ὑπὸ τοῦ βιωτικῆς ἀγῶνος ὅστις πολὺ ὀλίγον τοῖς ἀφίνει καιρὸν διὰ καλλιτεχνικὴν τελειοποίησιν, ἐν χώρᾳ ὅπου δύο ζωγράφοι εἰς μίαν ἐβδομάδα ἀποπειρῶνται ν' αὐτοκτονήσουν εἰς τὰς γραμμάς τοῦ σιδηροδρόμου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπικρίνονται καὶ τὰ πρωτότυπα ἔργα. Ἡ κριτικὴ ἀμείλιχος ἐπιπίπτει ἰδίως κατὰ τῶν πρωτοπειρῶν καὶ ἀφοῦ εἰς ἓν ἄρθρον ἀποφανθῆ ὅτι ἡ κωμωδία δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται οὔτε ἐπὶ παρεξηγήσεως, οὔτε ἐπὶ λογοπαιγνίου, οὔτε εἰς τὸν διάλογον, οὔτε εἰς τὴν πλοκὴν, οὔτε δὲν ἠξεύρομεν ποῦ ἄλλοῦ, καταλήγει λυπούμενη διατὶ ἡ ὑπὸ κρίσιν κωμωδία εἶναι κατωτέρα ἀπὸ τὰς κωμωδίας τοῦ Μολιέρου, τοῦ Λαμπίς, τοῦ

Παγερών! Ἄρθρα ὑπὸ τοιούτους ὄρους γραφόμενα, κατορθώνουν ἐννοεῖται μόνον τοὺς ὤμους τῶν διαφορομένων νὰ σηκώσουν καὶ νὰ προκαλοῦν μικρὸν τι μειδίαμα καὶ μεγάλην ἀγανάκτησιν, λαμβάνονται δὲ ὑπ' ὄψει ὑπ' αὐτῶν ὅσον τὰ περὶ μέλλοντος πανευρωπαϊκοῦ πολέμου ἄρθρα τῆς Ἐφημερίδος τοῦ Κραβασσαρά. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ οὐδεμίαν ἐπίδρασιν δύνανται ταῦτα νὰ ἔχουν, διότι διέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαρατήρητα ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀναγνωσθῶσιν ἢ περὶ τοῦ ἔργου πεποιθήσις ἔχει σχηματισθῆ ἤδη παρὰ τῷ ἀναγνώστῃ ἐκ τῆς παραστάσεως, δὲν μεταβάλλεται δὲ δι' ἄρθρων εἰς τὰ ὅποια ὁ γράφων φαίνεται: ἐξ ἀρχῆς ἐπιζητῶν δόξαν ἐπικριτοῦ τοῦ Μολιέρου.

* *

Ἐν τούτοις ἐνῶ τόσο ἀπαιτητικὴ παρίσταται πρὸ τοῦ κοινοῦ ἢ ἐπίσημος παρ' ἡμῖν κριτικὴ, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος ὑπάρχει ἢ κριτικὴ τῶν ἐφημερίδων, ἢ κριτικὴ τῶν «διαφόρων». Οὐδεμία ἐφημερίς ἐν Ἑλλάδι ἀνέθεσέ ποτε τὰ θεατρικὰ εἰς ἓνα, τὸν ὁπωσοῦν εἰδημονέστερον αὐτῆς συνεργάτην. Πολλάκις μάλιστα αὐτοὶ οἱ συνεργάται τῆς ἐφημερίδος εἶναι εἰ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων θνητῶν συχνάζοντες εἰς τὸ θέατρον, τοῦ διευθυντοῦ αὐτῶν διανέμοντος τὰ δι' αὐτοὺς ὠρισμένα εἰσιτήρια εἰς προσωπικοῦς των φίλους ἐν εἶδει ἀνεξόδου ρουσφετίου. Τὴν ὀλιγόστιχον λοιπὸν ἐν τῷ φύλλῳ κρίσιν περὶ τῶν καθημερινῶν παραστάσεων γράφουν ἄνθρωποι: πολλάκις ξένοι τῆς δημοσιογραφίας ἢ συντάκτης τις τοῦ φύλλου ἄρτι ἀφικόμενος ἐκ Ξυλοκάστρου ὅπου ἤκουσε θαυμάζομενον τὸν κ. Ἀνδρονόπουλον καὶ τὸν κ. Βασιλειάδην ἐννοῶν δὲ νὰ δημοσιογραφῆσῃ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν του ἐνταῦθα, ἀφοῦ δύναται ν' ἀναλάβῃ τοιαύτην δημοσιογραφικὴν ὑπηρεσίαν χάριν τῆς συστάσεως φίλου βουλευτοῦ. Οὕτω ἀπὸ τοῦ «Πολίτου» τοῦ Ἀγρινίου ἀνακηρύξαντος ἐφάμιλλον δὲν ἐνθυμούμεθα τίνος διασήμου Ἰταλοῦ κωμικοῦ τὸν κ. Βερώνην, ἡθοιοιὸν ἄγνωστον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς θεατρικοὺς κύκλους, μέχρι τῆς μεγαλοχήμες ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος, ὁ ἀναγινώσκων ἀνακαλύπτει ἐναγώνιον προσπάθειαν εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ ὑπερθετικωτέρου βαθμοῦ τῶν ἐπιθέτων διὰ τὴν ἐξύμνησιν πάντων ἐν γένει τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν θεατρικῶν ἔργων. Εἰς μίαν ἰδίως τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ὁ συντάκτης φωρᾶται πολλάκις δανειζόμενος ἐκ τοῦ ἐνὸς κοινωνικοῦ ἐν ἐπιθετον ἀπὸ τὴν καλλίφωνον Ἀγγέλῳ, τὴν γνωστὴν Ἀνατολίτισσαν ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Γερανίου διὰ τὴν ἐξύμνησιν τῆς κ. Μονμπαζόν, καὶ μίαν φράσιν ἀπὸ τὸν κ. Ἀθανασίου διὰ τὸν κ. Παντόπουλον.

Ἡ ὀλιγωρία αὐτῆ τοῦ τύπου πρὸς τὴν σκηνὴν ἔχει ἐνίοτε φαιδρὰς συνεπειάς· κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θερινῆς θεατρικῆς περιόδου τοῦ 1891 ἐσπέραν τινὰ ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ, δὲν ἐνθυμούμεθα ποῖον δράμα, τὸ ὁποῖον ὁμως ἀνεβλήθη, ἐξ ἀπροόπτου κωλύματος. Τὴν ἐπομένην ἑφημερίς τις ἔγραφε σοβαρῶς ὅτι τὸ δράμα ἤρесе καὶ οἱ δεῖνα ἠθοποιοὶ ἐπέτυχον καὶ οἱ ἄλλοι ἀπέτυχον, ἐν τέλει δὲ συνεβούλευε τὸν θιασάρχην νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ! Ἐννοεῖται ὅτι τὸ διάφορον ἐκεῖνο εἶχε γραφῆ ὥρας πολλὰς πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ παράστασις ὃ δὲ ἐπιτετραμμένος τὰ θεατρικὰ συν-εργάτης ὄχι μόνον δὲν παρέστη εἰς τὸ θέατρον, ἀλλ' οὐδ' ἐφρόντισε νὰ μάθῃ ἂν τὸ δράμα παρεστάθη κἄν!

*
*

Ἄλλ' ἡ πρωτοτυποτέρα πασῶν εἶναι ἡ κριτικὴ τοῦ κοινοῦ. Ταχεῖα, θερμῆ, ἀνεκτικὴ καὶ ἀμείλικτος, εἶναι τὸ φόβητρον τῶν ἠθοποιῶν. Εἶναι πάντοτε εἰλικρινής, εἴτε εὐνοϊκὴ εἴτε δυσμενής. Οὐδεὶς συγγραφεὺς ἢ ἠθοποιὸς εἶναι ἀπεχθὴς εἰς τὸ δημόσιον. Ἐννοεῖται ὁμως ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων. Τὴν διάκρισιν ταύτην τὴν ἔκαμαν αὐτοὶ οἱ ἠθοποιοί. Τοῦ Αἰγίου τὸ κοινὸν ὑποστηρίζει ἐκθύμως θίασον διευθυνόμενον ὑπὸ νεαροῦ ἠθοποιοῦ, ὅστις ἦτο τὸ ἔσχατον μέλος ἀθηναϊκοῦ τινος θιάσου· τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ταύτης εἶναι ὑπόδειγμα ἀνεκτικότητος. Εἰς τὰς Πάτρας ὁμως εἶναι ἀπαιτητικώτατον· ἠθοποιὸς διακρινόμενος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ, ἔγεινεν ἐκεῖ δυσμενῶς δεκτὸς καὶ οὐδέποτε πλέον παρουσιάθη ἀπὸ σκηνῆς Πατραϊκῆς. Τὸ κοινὸν τῆς Σύρου φθάνει μέχρι σκληρότητος· μόνον εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἀπέτυχεν οἰκτρῶς ὁ Α' Ἑλληνικὸς μελοδραματικὸς θίασος ὅστις ἐθχυμάσθη καὶ ἐτιμήθη πανταχοῦ.

Τὰς διαθέσεις ταύτας τοῦ κοινοῦ διαφόρων τῆς Ἑλλάδος πόλεων τὰς γνωρίζουν οἱ Ἕλληνες ἠθοποιοί, καὶ προχειμένου νὰ δώσουν παραστάσεις εἰς αὐτὰς κανονίζουσιν ἐκ τῶν προτέρων δραματολόγιον καὶ ὑπόκρισιν. Τὸ αὐτὸ ὁμως δὲν συμβαίνει καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν ἐν συνόλῳ λαμβανόμενον παρουσιάζει νευρικὰ, ὑστερικὰ φαινόμενα. Εἶναι ἀκατανόητον. Παύει τὸν γέλωτα τῆς εὐχαριστήτως· διὰ νὰ γελάσῃ μυχτηριστικῶς καὶ σπεύδει νὰ κλείσῃ τὸ στόμα δι' οὐ ἐφώναζεν εὐγε! διὰ νὰ συριξῇ. Ἐπιδεικνύει κωμικὴν σοβαρότητα καὶ ἐπιφύλαξιν κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ κ. Κοκλὲν καὶ ἀναγκάζει τὸν μέγαν καλλιτέχνην νὰ ἐκφρασθῇ ἐν Παρισίοις τόσον δυσμενῶς κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀπουσιάζει ἀπὸ τῆς παραστάσεως τῆς κ.

Μορέν, ἣν μόλις τὴν ἐνάτην ἐσπέραν τιμᾶ ἀιφνιδίως δι' ἀνθρο-
σμών καὶ στεφάνων, καὶ ἐξ ἄλλου χειροκροτεῖ μετὰ τόσου ἐnthou-
σιασμοῦ, καὶ παρακολουθεῖ τόσον προσεκτικῶς καὶ θαυμάζει
τόσον λεπτῶς τὸν κ. Ῥώσσην, ὥστε ὁ διάστημα δραματικὸς
ἐρωτᾷ μετὰ θαυμασμοῦ μὴ ὄλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος ἀποτελεῖται
ἀπὸ τεχνοκράτας.

Πρὸ τοιοῦτου κοινοῦ οἱ Ἑλληνικοὶ θίασοι παρουσιάζονται ἀνα-
ποφάσιστοι καὶ δειλοί, ἔτοιμοι ν' ἀκολουθήσωσι πᾶσαν τροπὴν
τῶν διαθέσεων αὐτοῦ πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι τὸ πᾶν εἰς τὰς
ἀπαιτήσεις του.

Διὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς γνώμης του τὸ κοινὸν ἐφεῦρε διάφορα
μέσα. Λαὸς ἐκτάκτως θερμὸς καὶ κινητικὸς διέθεσε καὶ τὸ
στόμα καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του, διὰ νὰ ἔκφραση τὴν
εὐχαρίστησιν ἢ τὴν ἀγανάκτησίν του.

Ὁ προχειρότερος τρόπος πάντοτε εἶναι τὸ χειροκρότημα. Τὸ
σύνθημα δίδεται ἀπὸ τῆς δευτέρας θέσεως τῶν θερινῶν καὶ ἀπὸ
τοῦ ὑπερώου τῶν χειμερινῶν θεάτρων. Ὁ ἠθοποιὸς ἐρχεται πρὸ τῆς
σκηνῆς καὶ προσφέρει πομπωδῶς μίαν φράσιν « Ἄ! μὰ τὸν ἅγιον
Ἰάκωβον τὸν προστάτην μου! . . . θὰ ἐκδικηθῶ! » δὲν προσθίνει
ὅμως νὰ τελειώσῃ, καὶ παταγῶδη χειροκροτήματα καταπνίγουσι
τὴν συνέχειαν τοῦ ὄρκου του. Ἀλλαχοῦ ἐπεκράτησε τὰ ποδοκροτή-
ματα νὰ εἶναι ἀντίθετα τῶν χειροκροτημάτων, ἔκφρασις δυσαρ-
σκείας. Παρ' ἡμῖν τὰ δύο ταῦτα εἶδη συγχέονται. Ἐκφράζουν
καὶ τὰ δύο πολὺν ἐnthousiasμόν. Εἰς τὸ δημοτικὸν θέατρον ὁ κ.
Μπαστιῶν, ἤκουσε γενόμενον δεκτὸν τὸ τέλος κωμικῆς τινος μο-
νωδίας του διὰ δαιμονίου θορύβου χειροκροτημάτων καὶ ποδοκρο-
τημάτων. Ὁ αἰδὸς ἐνόμισεν ὅτι τὸ κοινὸν διηρέθη καὶ ἤρχισε
νὰ ὠχρηᾷ. Ἀργὰ τέλος κατεόησεν ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν εὐνοϊκὰ
δι' αὐτὸν καὶ ὅτι τὰ ποδοκροτήματα ἐν Ἑλλάδι ἀλλοίαν ἔχουσι
σημασίαν.

Τῆς ἀποδοκιμασίας τὸ λεπτότερον μέσον ἀπέμει ε πάντοτε ὁ
συριγμός. Εἰς τὰ χειμερινὰ θεάτρα ἀκούεται κάποτε δειλός, πε-
πνιγμένος, ἀραιός, εἰς τὰ θερινὰ ὅμως ὅπου ἢ δευτέρα θέσις πλειο-
ψηφεῖ, δάκτυλα ἐπὶ τὸ κουτσαβακικώτερον χώνονται εἰς τὸ στόμα
καὶ ἀποτελεῖται ἤχος ὀξύς καὶ δαιμόνιος ἱκανὸς νὰ ἐξυπνήσῃ
ἐντεῦθεν ὅλα τὰ ποιμνία τῆς Θεσσαλίας.

* *

*

Ἐν τούτοις, τῆς γλώσσης ἡμῶν ὁμολογουμένως πτωχῆς εἰς
τοὺς θεατρικοὺς ὄρους ἀνάγκη παρέστη νὰ παραληφθῶσι καὶ
ἔξαι τινὲς λέξεις εἰς τὸ θέατρον.

Μία τῶν ἐν πληρεστέραχ χρήσει εἶναι ἡ λέξις *bis*, ἡ ἐκφρά-
 ζουσα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κοινοῦ νὰ ἐπαναληφθῇ δις τὸ ἄσμα ἢ
 ἐν γένει τὸ μέρος τοῦ ὑποκριτοῦ· ἡ λέξις ὁμως ἀπώλεσε τὴν
 ἀριθμητικὴν τῆς σημασίαν. Εἰς τὸ θέατρον *Ὁμόνοια* ὁ κ. Παν-
 τόπουλος ἐπαναλαμβάνει διὰ τετάρτην φοράν τὴν *σερενάδα*
 τῶν *Μυλωνάδων* καὶ ὁμως ἡ δευτέρα θέσις κραυγάζει ἀκόμη
μπις! Κάποτε μετὰ τὸ τέλος κωμωδίας τινὸς χονδροειδοῦς ἐξ
 ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ ὄχι πλέον ἡ ἀστυ-
 νομία ἀλλὰ τὸ ἰατροσυνέδριον, ἀκούονται βροντώδεις κραυγαί,
μπις! Τότε ἡ λέξις σημαίνει ἀπλῶς ἐκχύλισιν ἐνθουσιασμοῦ.
 Καὶ ἡ ξενικὴ λέξις *φόρα!* τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἔχει. Δι' αὐτῆς τὸ
 κοινὸν ζητεῖ ἐπὶ σκηνῆς τὸν ἠθοποιὸν ἢ τὸν συγγραφέα νὰ τὸν
 συγχαρῇ· ἐνίοτε ὁμως δὲν ἔχει τόσον ἀγαθὴν σημασίαν. Πολ-
 λάκις χρησιμεύει ὡς παγίς διὰ τὸν προσκαλούμενον ὅστις παρε-
 ξηγῶν αὐτὴν ἐξέρχεται ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἀντὶ χειροκροτημάτων
 ἢ ἀνθοδεσμῶν δέχεται ἄλλα διάφορα εἶδη προϊόντων τῆς κοινῆς
 δυσαρρεσκείας.

Οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀποδοκιμασίας,
 ἐτέθησαν ἐν χρήσει ἰδίως εἰς τὸ *Ἄντρον* τῶν *Νυμφῶν*, τὸ διά-
 στημον παρὶλίσιον θέατρον τοῦ Καλίτση. Ἐκεῖ ἡ πλειοψηφία
 ἀπέμεινε εἰς τὴν δευτέραν θέτιν, τῆς ὁποίας οἱ θαμῶνες ἀναγνω-
 ρίζοντες τὴν ὑπεροχὴν των ἐξεχύνοντο ἐλευθέρως εἰς ὅ,τι ἢ ἐκ
 τῆς παραστάσεως ἐντύπωσίν των τοὺς ἐξώθει. Εἰς τὸ θέατρον τοῦτο
 ἠδύνατό τις νὰ σπουδάσῃ ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ κοινοῦ.

Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν εἰς τὸ *Ἄντρον* τῶν *Νυμφῶν* προτελήθη
 γαλλίς τις αἰοδὸς ἡ κ. Φορτουνέ. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐσπέρας
 ἐξῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν κοσμίως ἐνδεδυμένη, σεμνὴ καὶ ἀφελής.
 Ἡ συμπεριφορὰ ἐκείνη δὲν ἤρρεσε εἰς κοινὸν εἰθισμένον νὰ βλέπῃ
 γυμνοῦς βραχίονας καὶ κνήμας καὶ κινήματα ἀναιδῆ. Ἡρξισε
 λοιπὸν ὑπόκωφος ψίθυρος ὅστις κατέληξεν εἰς συριγμόν. Ἡ δυσ-
 τυχῆς αἰοδὸς τὰ ἔχασεν, ὠχρίασε καὶ κατέπαυσε τὸ ἄσμα ὑπὸ
 λυγμοῦ. Τὸ κοινὸν συνεχινήθη καὶ πανταχόθεν ἠκούσθησαν αἱ
 κραυγαί:

— Σώπα σύ, σώπα σύ.

Ἡ κ. Φορτουνέ ἐζητήθη καὶ συγκεκινημένη ἔψαλε τὸ *Ὁρρα-*
ρον τοῦ Παράσχου. Αὐτὸ ἤρκεσεν· ἔκτοτε ἀπεθεώθη ἀνθοδέσμα
 πελώριοι καὶ ζεύγη περιστερῶν τῇ προσεφέρθησαν, δημοτικώτατα
 δὲ κατέστησαν ἡ *Κολόμπα* καὶ ἡ *Παρδόρκα* καὶ ἡ «Βασίλισσά
 μου» ἄσματα τὰ ὁποῖα πρώτη ἔψαλεν ἐνταῦθα.

Ἄλλ' ἡ εὐαισθησία αὐτῆ τοῦ κοινοῦ ἔχει τὰ ὄριά της· δὲν
 χωρεῖ εἰς τὴν συναίσθησιν περιφρονηθείσης ἀξιοπρεπείας του. Εἰς

τὸ αὐτὸ θέατρον εἶχεν ἀφιχθῆ Γαλλίς ἀοιδός, ἡ Adèle, γονδρο-
τάτη καὶ κοντή, δροσερὰ ὅμως καὶ χαρίεσσα ὡς Γαλλίς, πολλῆς
δὲ ἀπολαύουσα δημοτικότητος, ἰδίως χάρις εἰς δύο τρία τάγματα
εὐνοουμένων. Ἀΐφνης εὐνοούμενοί τινες δυσηρεστήθησαν καὶ ἀπε-
φάσιζαν νὰ τὴν ἀνατρέψωσιν "Ἦρχισε λοιπὸν σιωπηλῆ ἀντι-
πολίτευσις. "Ὅταν τὰ πνεύματα προπαρεσκευάσθησαν, ἡ συνο-
μωσία ἐξερράγη φανερὰ ἐσπέραν τινά. Οἱ δυσηρεστημένοι ὑπε-
δέχθησαν τὴν Adèle διὰ τῶν κραυγῶν:

— Σς... Σς... μέσα!... μέσα...

— "Ἄλλο... ἄλλο...

— Μέσα, γονδρή.

Τὸ κοινὸν εὗρισκε πολλὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀνέλαβε νὰ τε-
λειώσῃ τὴν ὑπόθεσιν.

— Μέσα, βαρέλα!...

— Φύγε, ἵπποπόταμε!...

— ... Κορκόντελα!...

— Μέσα, ὀδοστρωτῆρα!...

Ἡ Γαλλίς ἐξηκολούθησε τὸ ἄσμα της καὶ ἤρκεσθη νὰ ὑψώσῃ
τοὺς ὤμους. Ἡ παράστασις ἐτελείωσε προῶρως ἐν μέσῳ τοῦ γε-
νικοῦ θορύβου καὶ ἀλαλαγμοῦ. Τὴν ἐπομένην ὅμως ἐσπέραν
μόλις ἡ Adèle ἐφάνη ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ραπανάκια, ντομάταις,
κολοκύθια, καὶ ὅ,τι ἄλλο προχειρότερον ἐπρομήθευσε τὸ φυτικὸν
βασιλεῖον, ἀλλ' ἀκόμη, δεκάραϊ καὶ κουλοῦραι, κατέκλυσαν τὴν
σκηνὴν καὶ ἡ ἀοιδὸς ἀπεχώρησε διὰ νὰ μὴ ἀναφανῆ πλέον. Πέ-
ρυσι δὲ ἀκόμη, ἀοιδὸς τις Οὐγγρῆς, Khaterine ὀνόματι, ὠραιο-
τάτη γυνή, ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ κακῶς ἐντεῦθεν, διότι, ὅταν
τὸ κοινόν, φαιδρυνθὲν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ ὀνόματός της, ὅπερ
ἐνεθύμιζε τὴν γνωστὴν παράφρονα τῶν Ἀθηνῶν, ἤρξατο κραυ-
γάζον Κατερίνα! Κατερίνα! ἐκείνη ἔφερε περιφρονητικῶς τὴν
χεῖρα εἰς τὴν μύτην μὲ ἀνοικτοὺς τοὺς δακτύλους. Εἰς τὰς σχέ-
σεις ταύτας τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἡ ἀτυνομία, φρο-
νίμως ποιούσα, οὐδόλως ἀναμιγνύεται. Ἀνώτερος ἀτυνομικός
ὑπάλληλος ἀποπειραθείς ποτε ν' ἀποβάλλῃ τοῦ χειμερινοῦ θεάτρο
μαθητὴν τῆς δραματικῆς σχολῆς, ρίψαντα κουλοῦραν εἰς ἄξιον
αὐτῆς Γάλλον ἠθοποιόν, ἀπέτυχε καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ
ἐν μέσῳ τῶν συριγμῶν τοῦ πλήθους.

Τὰ ραπανάκια ὅμως, αἱ ντομάται, τὰ κολοκύνθια, αἱ κουλοῦ-
ραι, αἱ δεκάραϊ γενικῶς μόνον κατὰ τῶν ἠθοποιῶν ἀπευθύνονται.
Ἄλλ' ἡ ἀθηναϊκὴ εὐφυΐα εὗρε καὶ ἄλλο μέσον, δι' οὗ ἐμφανέ-
στερον ἀποδοκιμάζει καὶ τοὺς συγγραφεῖς, τὸ μαξιλαράκι, τὸ
γνωστὸν μικρὸν προσκεφάλαιον τὸ τοποθετούμενον ἐπὶ τῆς θέσεως

τῶν θεατῶν εἰς τὰ θερινὰ θέατρα. Τὸ νέον αὐτὸ εἶδος ἐπισήμως ἀνεφάνη πρὸ ἐπτὰ ἢ ὀκτῶ ἐτῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὸ θέατρον «Ἀπόλλων» ἔφθασεν Ἰταλικὸς τις θίασος πνευματιστῶν, μάγων, ἀλχημιστῶν, λεκανομάντεων, διευθυνόμενος ὑπὸ Ἰταλίδος τινὸς κυρίας Ἀδελαΐδος. Τὴν πρώτην ἐσπέραν τὸ θέατρον ἦτο πλήρες. Ἡ αὐλαία ἤρθη καὶ εἰς τὸ βάθος, ὅπισθεν λευκῆς σινδόνης, ἐφάνησαν ἀντὶ πνευμάτων νευρόσπαστά τινα, εἶδη καραχιῶδ-μπερτέ Ἀνατολίτου, κινούμενα ὑπὸ τὸ φῶς μαγικῆς τινὸς λυχνίας τοποθετημένης εἰς τὸ παρασκήνιον. Τὸ θέαμα ἦτο κατώτερον πάσης προσδοκίας. Τὴν ἐπομένην ἐσπέραν ἡ διευθύνουσα, κακῶς ἐκτιμήσασα τὴν εὐπιστίαν τοῦ ἀθηναικοῦ κοινου, ἐρέμασεν ἀμελῶς τὴν σινδόνην εἰς τὸ πρῶτον παρασκήνιον, ὥστε ἡ ἀπάτη ἦτο καταφανής. Ἐκεῖ λοιπόν, ἐνῶ οἱ ἀγύρται ἠθοποιοὶ ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν ἐργασίαν των, νεανίας τις ἐκ τοῦ ἀκροατηρίου ἀρπάσας τὸ μαξιλαράκι του τὸ διηύθυνεν εἰς τὸ μέσον τῆς σινδόνης, ἡ ὁποία κακῶς ἤρμωσμένη, κατέπεσεν, ἀφίνουσα νὰ φανῶσιν ὅπισθεν τῆς τὰ νευρόσπαστα καὶ οἱ κινούντες αὐτά. Ἐν ἀκαρεῖ ἡ σκηνὴ ἐπληρώθη μαξιλαρίων ἐνῶ διευθύντρια καὶ μάγοι καὶ ἀλχημισταὶ καὶ λεκανομάντεις ἔφευγον ἡμίγυμνοι ἐκ τῆς ὀπισθίας θύρας.

Μετὰ δύο ἢ τρία ἔτη ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους ἐδίδετο ὑπὸ φοιτητῶν εἰς τὸ θέατρον Ὀλύμπια. Κατὰ τὰ μέσα τῆς παραστάσεως, οἱ φοιτηταὶ τὰ ἔχασαν, τὸ κοινὸν ἤρχισε νὰ γελᾷ, αὐτοὶ τὸ ἐμυμήθησαν, καὶ βροχὴ μαξιλαρίων κατέπεσεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅμως τὸ μαξιλάρι διηυθύνετο μόνον κατὰ τῶν ὑποκριτῶν. Ἐπέπρωτο ἐν τούτοις καὶ οἱ συγγραφεῖς νὰ δοκιμάσουν τὰς σχέσεις του.

Εἰς τὸ θέατρον Ὀμόνοια τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη ἄλλο πρωτότυπον ἔργον «Ἡ λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος». Ὁ τίτλος ἦτο βαρὺς, ἐνθυμιζων ὀλίγην Κρήτην, ὀλίγην Μακεδονίαν, τὰ ἀπαράγραπτά μας δικαιώματα, τὰς τρεῖς προστάτιδας Δυνάμεις, τὴν Ἀγγλικὴν πολιτικὴν καὶ μίαν τὸ ὀλιγώτερον ἐπιστρατείαν. Καὶ ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά. Ἀνατολικὸν ζήτημα ἦτο ἀπλούστατα ὁ ἔρως ἀγαθοῦ Ἀνατολίτου, ὃν ἐπραγματεύθη ὁ συγγραφεὺς μετὰ περισσῆς ἀδεξιότητος. Τὸ κοινὸν δυσηρεστήθη καὶ ὅταν ὁ συγγραφεὺς, ἀκούσας ὅτι τὸν ἐζήτηουν, ἐξῆλθεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐδέχθη κατὰ δεκάδας τὰ μαξιλάρια.

Τοιαύτη ἐν τῷ θεάτρῳ ἡμῶν ἡ κριτικὴ, εἰλικρινὴς καὶ θερμὴ καὶ ἀμαθής, σπανίως ἀδικος, πάντοτε ὅμως ἐπιπολαία ὡς ὅλα ἄλλως τε τὰ Ἑλληνικά.